

Библиографические ссылки

1. *Лепехин В. В.* Икона и иконичность / В. В. Лепехин. – СПб. : Успенское подворье Оптиной пустыни, 2002. – 398 с.
2. *Мингалеева Н. Х.* Рай и ад в поэме Франческо Петрарки «Африка» / Н. Х. Мингалеева // Миф в культуре Возрождения / отв. ред. Л. М. Брагина. – М. : Наука, 2003. – С. 5–32.
3. *Мингалеева Н. Х.* Петрарка о добродетели (в свете христианского учения) / Н. Х. Мингалеева // Франческо Петрарка и европейская культура / отв. ред. Л. М. Брагина. – М. : Наука, 2007. – С. 34–32.
4. *Петрарка Ф.* Дружеские письма / Франческо Петрарка // Гуманистическая мысль итальянского Возрождения / сост., отв. ред. Л. М. Брагина. – М. : Наука, 2004. – С. 41–64.
5. *Холл Д.* Словарь сюжетов и символов в искусстве / Джеймс Холл ; пер. с англ. А. Майкапара. – М. : Крон-Пресс, 1999. – 656 с.
6. *Brooks-Davies D.* Spenser's Faerie Queene. A critical commentary on books I and II / Douglas Brooks-Davies. – Manchester UP, 1977.
7. *Spenser E.* The Faerie Queene. Book I / Edmund Spenser ; ed. by C.A. Wauchoppe. – L., 1906.
8. *Tuve R.* Allegorical Imagery. Some medieval books and their posterity / Rosamund Tuve. – Princeton UP, 1966.

Надійшла до редколегії 01.04.2012 р.

УДК 821.111.09

І. С. Білоконенко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ КОХАННЯ У ЦИКЛІ СОНЕТІВ Е. СПЕНСЕРА “AMORETTI”

Зроблено спробу проаналізувати особливості опису кохання у циклі сонетів Е. Спенсера “Amoretti” та вплив на погляди поета філософії кохання Овідія, Платона і Петрарки.

Ключові слова: Е. Спенсер, “Amoretti”, філософія кохання, петраркізм.

Предпринята попытка проанализировать особенности описания любви в цикле сонетов Э. Спенсера “Amoretti” и влияние на взгляды поэта философии любви Овидия, Платона и Петрарки.

Ключевые слова: Э. Спенсер, “Amoretti”, философия любви, петраркизм.

The article attempts to analyze the features of the description of love in a cycle “Amoretti” by E. Spenser and the influence of Ovid, Plato and Petrarch views of love on the poet’s philosophy.

Key words: E. Spenser, “Amoretti”, philosophy of love, petrarkyzm.

У збірці “Amoretti” (1595), що стала весільним подарунком Е. Спенсера нареченій, оспівується історія його кохання до Єлизавети Бойл. Взагалі, сприйняття кохання у світовій літературі зазнавало змін в залежності від цінностей певної культурної епохи, історичного і соціального контексту, міри впливу традицій і реалізації новітніх ідей. Епоха Відродження створила новий тип світської культури, в якій проявилася і нова філософія кохання, котра здобула широкого розвитку, створюючи специфічні жанри творів про кохання. Ця філософія виникає на основі відродження античної філософії, перш за все завдяки античному еротизмові Овідія, вченню Платона, поглядам на кохання Ф. Петрарки. Ці процеси створили багату традицію філософських роздумів про виникнення і сутність кохання, його

значення в житті людини, про акценти у сприйнятті жінки. Розгляд цих питань у науковій сфері пов'язаний зі значним комплексом філософських, соціокультурологічних та історико-літературних питань: місце і роль жінки у Середньовіччі і Відродженні (Л. Романчук, Т. Рябова, Е. Фукс), куртуазне кохання (М. Авер'янова, С. Тюгашев, Р. Фрідман), вплив петраркізму на створення жіночих образів у світовій поезії (Л. Баткін, О. Горфункель, Д. Соколов, Т. Якушкіна), трактування кохання поетами різних епох (І. Бурова, Л. Володарська, П. Елмет, А. Капеллан, М. Попова, Г. Рубанова, Р. Самарін, В. Шестаков).

Аналіз наукової літератури свідчить про існування різних підходів до розуміння змістової лінії любовного циклу "Amoretti". Зокрема, здійснюється спроба нумерологічної характеристики архітекτονіки тексту (І. Бурова, А. Прескотт), аналізується його календарний характер (К. Кеск, Т. Роч, А. Фаулер, А. Хайтгт), визначаються роль «Анакреонтичних віршів» та зв'язок між "Amoretti" та "Epithalamion" (І. Бурова, У. Джонсон, Дж. Ерскін, А. Фаулер), обґрунтовується визнання циклу як твору з продуманою композицією (В. Клемен, М. Рєствіг, А. Фаулер, А. Хайтгт), обговорюються особливості уявлення поетом образу жінки (І. Бурова, Х. Елзвурс, Дж. Карбет, Дж. Левер, Р. МакГабі, І. Чанг). Широким полем для роздумів у науковій сфері залишається питання про вплив античної і середньовічної філософії кохання на творчість Е. Спенсера та формування його власного бачення цього почуття. Завдяки такому аналізу можна зробити висновок про відмінність циклу "Amoretti" від інших ренесансних любовних сонетних циклів.

У збірці "Amoretti" Е. Спенсер обирає вишукані форми для вираження піднесених почуттів ліричного героя. У літературознавстві цей цикл порівнюють з «Любовними елегіями» ("Amores") римського поета Публія Овідія Назона (І. Бурова, Р. Каммінгс, Р. МакГабі). Дослідник І. Бурова вважає, що з Овідієм Спенсера зближує вміння бути витонченим і дотепним, «кожен інший ренесансний сонетист не дозволяв собі подібного поєднання чуттєвості і гумору в любовних віршах» [1, с. 413]. Кохання уявляється Овідію не лише прикрасою життя, але самим життям, що не може бути повноцінним без кохання, без любовного переживання. У його «Науці про кохання» йдеться про те, як чоловікові домогтися взаємності у жінки або, навпаки, жінці мати успіх у чоловіків. Під впливом Овідія поет приділяє в "Amoretti" увагу і чоловічому, і жіночому баченню кохання, показує еволюцію любовних стосунків героя і Леді. Завдяки Овідію з'являються ідейні засади та стилістичні особливості творчості Е. Спенсера у зображенні кохання як центрального життєвого почуття людини, яке переважає над іншими емоціями. Римські елегійні поети виробили серйозне ставлення до любові, говорили про міцний чуттєвий зв'язок закоханих, про необхідність шлюбу з коханою жінкою. Поет враховує античний досвід, але формує своє розуміння кохання. На відміну від інших ренесансних сонетних циклів він оспівує щасливе взаємне кохання, завоювання серця прекрасної жінки, яка погодилася стати дружиною поета. Крім цього в циклі наявний тісний тематичний зв'язок між його окремими частинами. Науковці зазначають, що він пояснюється не лише єдністю теми і персонажів, але й єдністю розповіді: кожен з сонетів сприймається як послідовний, зв'язний виклад історії кохання, що завершилася досягненням взаємності і весіллям, з'єднавши серця закоханих шлюбом (І. Бурова, М. Рєствіг, А. Фаулер, А. Хайтгт). Це означає, що сонетарій можна сприймати як продуманий і сформований автором цикл, тоді як ранні англійські ренесансні сонети, об'єднані у цикли, демонстрували слабкий зв'язок між окремими поезіями. Як зазначають літературознавці, саме така роз'єднаність текстів, що відповідала визначенню Ф. Петрарки (*gemma sparse*), підкреслювала самотність закоханого [1, с. 414–415; 2, с. 37].

Філософія кохання Платона, яка базувалася в основному на його естетичній природі, також привернула увагу Е. Спенсера. Платон створив глибоку і діалек-

тичну філософію почуття, що стала для всієї європейської культури, як зазначає В. Шестаков, центром і відправною точкою будь-яких спроб його теоретичного глумачення [3, с. 77–78]. У центрі філософії Платона було вчення про красу, тому сама природа кохання характеризується як бажання краси. Філософ не залишає осторонь ідею еротичного сходження, визначаючи кілька ступенів такого сходження, причому від краси тіла він переходить до пізнання вищої краси душі, а від неї – до найвищого типу еросу, любові; до самого пізнання. Прагнення чоловіка до коханої має завершитися шлюбом як у чуттєвій, так і в духовній сфері. В Англії початок еротичної поезії пов'язується з ім'ям Філіпа Сідні, автора любовної поеми «Астрофіл і Стелла», де він «представляє всю гаму людських почуттів, у т. ч. і кохання» [4, с. 55]. У сонетарії «Amoretti» Е. Спенсер також реалізує певні постулати філософії Платона, зокрема оспівує піднесене кохання, в якому розкривається ідеальна краса жінки як образ космічної досконалості: *Thou sovereign beauty which I do admire, / Witness the world how worthy to be praised* (Твоя царююча краса, якою я захоплююся, / Весь світ – свідок того, якої хвали вона гідна) [7, III: 1–2]. Але окрім космічного почуття краси в автора присутній і людський вимір – культ сім'ї, звичайного людського щастя: *Where whenas death shall all the world subdue, / Out love shall live, and later life renew* (Незважаючи на те, що смерть слово придушить, / Наше кохання буде жити, і після життя оновиться) [7, LXXV: 13–14].

Значний вплив на формування спенсерівського бачення кохання належить творам Ф. Петрарки. Петраркізм в Англії став модою в 30-ті роки XVI століття. Першими англійськими петраркістами називали перших англійських сонетистів Т. Уайета і Генрі Говарда, графа Саррі. Після їх смерті традиція переривається і отримує свій подальший розвиток наприкінці 1570-х років у поезії Ф. Сідні, Е. Спенсера, У. Шекспіра, М. Дрейтона, С. Деніела. Для Е. Спенсера, так само як і для італійського поета, кохання є всеохоплюючим почуттям. Ф. Петрарка стверджував, що любов, навіть нерозділена, породжує в людині не лише сум, але й радісне почуття. А шляхетна любов робить людину краще, чистіше, добріше, дозволяє повніше усвідомити себе, власну цінність, відчутти себе іншою: У «Канцоньєре» він використав досвід любовної лірики поезії трубадурів, італійської лірики поетів «солодкого нового стилю», Данте, що дало можливість по-новому представити жіночий образ і кохання. У Ф. Петрарки образ Лаури ще ідеалізований відповідно до традиції, але вона постає вже як жінка з людськими рисами. Тож і Спенсер характеризує Леді неоднозначно. Вона одночасно змальована як ангел у плоті – *For being as she is divinely wrought, / and of the brood of Angels heavenly borne* (У ній нічого земного немає й близько, / та веде вона від ангелів свій рід) [7, LXI: 5–6] – і як норовлива, жорстока, байдужа красуня, *fairest proud* [7, II: 9], неблаганна повелителька, якій герой віддає своє життя: *Yet my poore life, all sorrowes to assoyle, / I would her yield, her wrath to pacify* (Мое бідне життя, печалі всієї оплот, / Я б віддав їй, аби гнів її стих) [7, XI: 9–10]. У сонеті I Леді представлена як рівна серед «благословенних Ангелів» (*Angels blessed*); її краса уподібнюється світочу, який запалив небесний вогонь у душі закоханого; Леді словнена вогнем, що «запалено поблизу Творця серед небес»: *kindled above unto the maker neere* [7, VIII: 2]; її очі можна порівняти «лише з Творцем, хто дивним світлом / все висвітлив для нас на світі цьому» (*Then to the Maker seife they likest be, / whose light doth lighten all that here we see*) [7, IX: 13–14]. Уподібнення жінки ангелу – це традиція, яка йде від лірики провансальських трубадурів та італійської поезії «нового солодкого стилю». Дама серця була не просто прекрасною земною жінкою, наділеною чеснотами, а втіленням зовнішньої і внутрішньої досконалості, яка в земних умовах майже недосяжна. Разом з тим, зауважує І. Бурова, мотив дами-ангела не відіграв скільки-небудь істотної ролі у творчості інших англійських сонетистів – попередників Е. Спенсера [1, с. 416].

Мотив жорстокості, яку закоханий сприймає як результат прояву гордоців Леді (сонети VI, XI, XII, XIII, XIV, XVIII, XXV, XXVII), набуває несподіваного забарвлення на тлі уподібнення жінки ангелу. Поет намагається пояснити, чому кохана так поводить себе. Причина всьому – небесна природа, яка не дозволяє їй зійти до недосконалого земного кохання. Леді – ідеальна істота, вінець мистецтва природи (*nature's skill*) [7, XXIV: 2]. Саме досконалість жінки, її належність вищому світові прирікають героя на муки, але він погоджується чекати на пробудження кохання у її серці. Неоднозначність у змалюванні образу Леді чітко проглядається завдяки структурі тексту, де у першій половині превалюють сонети з драматичним описом нерозділеного кохання героя. І це можна пояснити, адже герой ще не має того піднесення у розумінні кохання, яке б відповідало її небесній досконалості. Він поклоняється жінці: *for my sweet Saynt some service fit will find* (моїй Святій до послуг відповідним буду) [7, XXII: 4], але і впадає у відчай від її неприступності: ні сльози, ні молитви не в силах «пом'якшити її жорстоке серце» (*soften her hard heart*) [7, XVIII: 2]. Подібна двоякість у представленні стосунків героїв є характерною саме для петраркізму. Саме метафора закоханого, яка поєднує у собі образи «вогню» і «льоду», побудована на принципі оксюмору, була основою любовної ідилії у Ф. Петрарки та його послідовників [2, с. 37]. Так, у сонеті XXX Е. Спенсер говорить: *My love is like to ice, and I to fire* (Моя кохана стала як лід, а я – горю) [7, XXX: 1]. Образ «крижаного вогню» є домінуючим у Ф. Петрарки, обов'язковим для поета, який пише про кохання. Але за теорією італійця «вогонь» і «лід», «життя» і «смерть», «вода» і «камінь» мають бути збалансованими, знаходиться у рівновазі, не заперечувати одне одному [5, с. 25]. Таку ситуацію Д. Соколов називає «риторичною стратегією Петрарки» [2, с. 36]. У першій половині сонетів принцип оксюмору реалізовано – закоханий то піднесено говорить про небесну сутність Леді, то впадає у відчай від її жорстокості. Але у другій половині тексту англійський сонетист відходить від «стратегії Петрарки»: переважають сонети, які присвячені перемозі взаємного кохання і радісному очікуванню шлюбу, який, безперечно, є богоугодним. Так сонетист порушує баланс «вогню» і «льоду». З сонета LXIX формулюється нова позиція героя, що полягає не лише в тому, щоб схилити Леді до взаємності, але і в тому, щоб створити майбутнє вже здобутого кохання: *The happy purchase of my glorious spoil, / Gotten at last with labour and long toil* (Щаслива цінність моєї чудової здобичі, / Зароблена, нарешті, працею і зусиллями) [7, LXIX: 13–14]. Поет бажає не «радісного» почуття від нерозділеного кохання, як у Ф. Петрарки, а взаємності та щастя.

Дослідник Дж. Карбет говорить про необхідність серйозної переоцінки чоловічого погляду на кохання Е. Спенсера, який визнавав його близьким до петраркізму і тому з величезним трудом пропонував новий погляд на жіночого адресата [6, р. 41]. Науковець стверджує, що при уважному прочитанні можна побачити, що Е. Спенсер відчуває труднощі в описі традиційно чоловічої точки зору петраркізму, який виправдовує всі страждання закоханого і має своєю метою не володіння жінкою, не возз'єднання з нею, а лише створення досконалого художнього твору. Тому поет маніпулює з низкою актуальних фігур мови, заснованих на тваринних мотивах, які використовуються у віршах для подання жіночого адресата, але з чоловічої точки зору. Використовуючи бестіарії, він підвищує руйнівну, загрозливу конотацію циклу і сприяє зміцненню почуття небезпеки. Автор, «модифікуючи першоджерела (Пліній Старший і Петрарка), підкреслює свої власні страхи стосовно постаті коханої до моменту рольових поворотів, що відбуваються у сонеті 67» [6, р. 41]. Усвідомивши ці тенденції, поет замінює їх новою моделлю стосунків, запропонованою протестантським шлюбом. Він прагне згладити деякі з найбільш проблемних або конфліктних аспектів петраркізму. Коли Е. Спенсер писав “*Amoretti*”, він вже поставив під сумнів основні традиції петраркізму, що виявилось вже

у третій книзі "The Faerie Queene". Він розумів, говорить Дж. Карбет, що ситуаційні моделі мовою Петрарки не можуть просто бути успадковані або адаптовані з континентальних традицій [6, р. 44]. Ці традиції виявилися цілком адекватними в Європі, але при елизаветинському дворі вони сприймалися як занадто проблематичні для пуританської моралі. Незважаючи на безтурботність, яка з'являється в "Amoretti", через впевненість поета у щасливому шлюбі ця проблема «стикається» в деяких сонетах з надзвичайною серйозністю у ставленні героя до своїх почуттів. Тому в сонетах Е. Спенсера і відбувається трансформація петраркізму. Поет «повинен» наслідувати його ідеї в сфері чоловічого бачення кохання, але природність життєвої історії вимагає нового тлумачення. Світла палітра спенсерівських сонетів контрастує з властивою попереднім поезіям важкістю вірша і відсутністю радісних думок і почуттів. Прославлення любові в автора відбувається у вигляді служіння її чеснотам і красі, без значного акценту на смутку, властивому петраркістам. Таким чином, сонети "Amoretti" органічно поєднують два мотиви: нарікання безнадійно закоханого поета і опис щасливого і взаємного почуття, що є відходом від традиційного трактування любові. Неважко помітити, що поведінка ліричного героя не надто нагадує традиційну спробу завоювання серця «прекрасної Дами» – герой підкорює Леді не словами, а діями. І жінка своєю поведінкою стимулює духовний розвиток чоловіка, який повинен зрозуміти, що впливає на її серце.

В історію світової літератури Е. Спенсер увійшов як співак чуттєвої любові. Поет враховує античну філософію кохання, але формує своє розуміння почуття, оспівуючи щасливе завоювання серця Леді, яка стала його дружиною. У сонетарії реалізовано також певні постулати філософії кохання Платона, але крім космічного почуття краси в автора присутній і людський вимір – культ сім'ї, людського щастя. Значний вплив на формування спенсерівського уявлення про кохання належить і Ф. Петрарці, але від його бачення любові він відходить: поет шукає не «радісного» почуття від нерозділеного кохання, а взаємності і щастя. Важливим видається і те, що поет говорить не тільки про любов чоловіка до жінки, але приділяє увагу також еволюції ставлення жінки до героя. Леді стимулювала духовний розвиток героя, і це створило умови для подолання ним усіх труднощів і зробило можливим народження кохання.

Бібліографічні посилання

1. Бурова И. И. «Малые поэмы» Эдмунда Спенсера в контексте художественных исканий елизаветинской эпохи : дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.03 / Бурова Ирина Игоревна. – СПб., 2008. – С. 412–457.
2. Соколов Д. А. Поэтика Сари и развитие английского петраркизма [Электронный ресурс] / Д. А. Соколов. – Режим доступа: http://www.sovmu.spbu.ru/main/sno/uzmf2/uzmf2_05.pdf.
3. Шестаков В. Философия и культура эпохи Возрождения. Рассвет Европы / Вячеслав Шестаков. – СПб. : Нестор-История, 2007. – 272 с.
4. Шестаков В. П. Шекспир и итальянский гуманизм / Вячеслав Шестаков. – М. : Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 168 с.
5. Якушкина Т. В. Итальянский петраркизм XV–XVI веков. Традиции и канон : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.03 / Якушкина Татьяна Викторовна. – СПб., 2009. – 46 с.
6. Curbet J. Edmund Spenser's bestiary in the "Amoretti" (1595) / Joan Curbet // Atlantis. – 2002. – Vol. XXIV, N 2. – P. 41–58.
7. Spenser E. Amoretti [Electronic resource] / Edmund Spenser. – Access mode: <http://theotherpages.org/poems/spenser1.html>.

Надійшла до редколегії 20.03.2012 р.